

Dnr. Ku2023/01093
Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Stockholm den 27 mars 2024

Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun (SOU 2023:58)

Inledning och sammanfattning

Svensk biblioteksförning är en medlemsorganisation för bibliotek och bibliotekarier. Medlemmar är bland annat regional biblioteksverksamhet, folkbibliotek och personal inom dessa verksamheter. Vårt yttrande utgår därför från hur de föreslagna förändringarna påverkar regional och kommunal biblioteksverksamhet.

Sammanfattningsvis har Svensk biblioteksförning svårt att se vad förslagen i utredningen kommer att innebära för regional och kommunal bibliotekspolitik och verksamhet, då de är av en övergripande karaktär. Ett genomförande kräver fortsatt utredning med tydligare konsekvensanalyser.

Svensk biblioteksförning vill särskilt lyfta följande synpunkter:

- **Nytt område för biblioteken:** I 5 § i förslaget till förordning om statsbidrag till kulturverksamhet i samverkan föreslås att biblioteken ska ingå i samma område som arkiv och museer. Svensk biblioteksförning avstyrker förslaget och förordar att biblioteken även framgent är inom samma område som litteratur och läsfrämjande.
- **Kulturpåsar/sectorsbidrag:** Svensk biblioteksförning ser en risk att statlig finansiering till folkbiblioteken minskar eller uteblir med förslaget om kulturpåsar. Utan riktade medel är det enkelt för kommuner att prioritera annan verksamhet, bland annat för att mycket av folkbibliotekens verksamhet inte ryms inom begreppet kulturverksamhet. Folkbiblioteken är i stort behov av stärkt finansiering, men stöden behöver vara riktade och omfatta hela biblioteksverksamheten.
- **Kultursamverksplaner:** Svensk biblioteksförning ser att kultursamverksplaner kan öka samverkan och samarbete, men det finns en risk att de snarare kommer att öka administrationen, särskilt i mindre kommuner.

Allmänt

Biblioteksverksamheten i Sverige är bred. Enligt bibliotekslagens ändamålsparagraf ska biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra

till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Vidare ska biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

Strategi för ett starkt biblioteksväsende 2022–2025 beskriver folkbibliotekens uppdrag på följande sätt:

“På folkbiblioteken ska allmänheten avgiftsfritt få låna eller på annat sätt få tillgång till litteratur under en viss tid oavsett publiceringsform. I folkbibliotekens uppdrag ingår att främja läsning och tillgång till litteratur samt att verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet. Vidare ska folkbiblioteken ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning.”¹

I samma strategi beskrivs den regionala biblioteksverksamheten som följer:

“Den regionala biblioteksverksamheten riktar sig inte direkt till allmänheten, utan fungerar i stället som en främjande funktion, med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i regionen.”

Mycket av den biblioteksverksamhet som bedrivs på regional och kommunal nivå omfattas inte av kulturbegreppet, vilket behövs tas i beaktande i relation till kultursamverkansmodellen.

Trots att biblioteksverksamheterna i landet sträcker sig utanför kulturbegreppet, och att den regionala biblioteksverksamheten är en liten del av kultursamverkansmodellen, är bibliotekens medverkan i modellen central för biblioteksutvecklingen i hela landet. Den regionala biblioteksverksamheten arbetar som sagt främjande, det vill säga gentemot folkbiblioteken, och inte gentemot invånarna i regionen. Den regionala biblioteksverksamheten är viktig för folkbibliotekens utveckling, fortbildning och omvärldsbevakning, särskilt för mindre kommuner som inte har resurser att arbeta med det på egen hand.

Regionbiblioteken är generellt sett nöjda med hur kultursamverkansmodellen fungerar i dagsläget. Framtagandet av kulturplanerna skapar en bra dialog inom regionerna och de ger sedan en tydlig väg framåt. Flera kommuner bygger de kommunala biblioteksplanerna på regionala kultur- och biblioteksplaner. Det finns således en tydlig koppling i mellan den regionala biblioteksverksamheten och de kommunala folkbiblioteken i många regioner.

Svensk biblioteksförningen anser att utredningen har en övergripande karaktär och har därför svårt att se hur förslagen faktiskt kommer att påverka regionernas och kommunernas bibliotekspolitik och –verksamhet. Detta förstärks av att utredningen verkar missförstå den regionala biblioteksverksamhetens roll (se mer under 1.2).

Sammantaget är utredningen för generell för att Svensk biblioteksförning ska kunna tillstyrka förslaget. Vi förordar fortsatt utredning med en tydligare konsekvensanalys, särskilt för kommunerna, för att fullt ut kunna ta ställning. Nedan följer mer specifika synpunkter på förslag som rör biblioteksverksamheten i kultursamverkansmodellen, som Svensk biblioteksförning menar behöver tas i beaktande vid vidare utredning av en utvecklad kultursamverkan.

¹ https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/bilder/kulturdepartementet/kultur/biblioteksstrategi_k-dep_webb_220420.pdf

Centralt för fortlevnaden av kultursamverkansmodellen – bibehållen som utvecklad – är att modellen har tillräckligt med resurser. Anslagen behöver värdesäkras och räknas upp med pris- och löneomräkningar.

1.2 Förslag till förordning om statsbidrag till kulturverksamhet i samverkan

I 5§ i förslaget till förordning om statsbidrag till kulturverksamhet i samverkan föreslås biblioteken ingå i samma område som arkiv och museer. Svensk biblioteksforening avstyrker denna gruppering och förordar den områdesgruppering som finns i den nu gällande förordningen, där bibliotek, läsfrämjande och litteratur är ett område.

Svensk biblioteksforening menar att utredningen, med sin placering av biblioteksverksamheten, inte fullt ut förstår den verksamhet som bedrivs i regionerna. Varken region- eller folkbiblioteken är kulturarvsinstitutioner på det sätt som arkiv och museer är, där särskilt regionbiblioteken skiljer sig då de inte bedriver någon publik verksamhet. Svensk biblioteksforening ser det finns en risk för att förutsättningarna för den regionala biblioteksverksamheten i modellen kan komma att förändras till det sämre om de tilldelas medel på samma villkor som museer och arkiv.

9.1 Ett vidgat system för kultursamverkan

Svensk biblioteksforening uppskattar intentionen att flytta besluten närmare utförare och utövare och är försiktigt positiv till tre mer likställda parter i stat, region och kommun, samt till kultursamverkansplaner då de möjliggör större samverkan inom och mellan regioner och kommuner. Vi delar däremot inte utredningens uppfattning om att det skulle minska på den administrativa bördan, snarare tvärt om. Flera regionbibliotek tror att regioner även med en bestämmelse om kultursamverkansplaner kommer att ta fram kulturplaner enligt befintlig modell för att styra verksamheten.

Hos mindre kommuner finns farhågan att en modell med tre mer likställda parter drabbar dem negativt, då inte har resurser att delta i arbetet med kultursamverkansplaner, och därmed hamnar utanför anslagstilldelningen. Det är dock oklart om förslaget på ny kultursamverkansmodell innebär att samtliga kommuner ska få pengar att fördela, eller bara vissa.

9.3 En breddad modell med en ny anslagsstruktur

Det är otydligt i utredningen hur anslagen ska fördelas i den nya strukturen, särskilt när det kommer till de historiska nyckeltalen, och vilka som får pengar att fördela.

Svensk biblioteksforening ser med oro på förslaget med en kulturpåse/sectorsbidrag som kommunerna själva ska få fördela. Folkbiblioteken har åtminstone sedan 2000 sett en minskad ökning av sina budgetar i relation till kommunbudgetarna i stort. Mellan 2000 och 2019 ökade kommunernas kostnad till biblioteken per invånare med 43 procent. Kommunernas totala kostnader per invånare ökade med 89 procent under perioden.² I realiteten har det inneburit nedskärningar för verksamheterna, då de inte fått uppräkningsnivå med inflation, löneökningar och hyreshöjningar.

Även under 2024 har folkbiblioteken fått uppleva nedskärningar, som bland annat har lett till nedläggningar av filialer och indragna turer med bokbussar.³ Detta strider mot den nationella biblioteksstrategins mål om att tillgången till biblioteksverksamheten ska öka.

² <https://www.biblioteksforeningen.se/rapporter/folkbibliotekens-ekonomiska-forutsattningar-sedan-ar-2000/>

³ <https://www.svt.se/kultur/kulturkris-i-kommunerna-fler-an-halften-skar-ner-2024>

I förslaget till ny kultursamverkanmodell föreslås att statliga anslag till biblioteken ska ingå i kulturpåsen/sektorsbidragen. Den senaste stora satsningen på folkbiblioteken, Stärkta bibliotek, föll i det stora hela väldigt väl ut. Biblioteken fick själva identifiera sina behov och söka om medel. Anslagen har gått till allt från nya lånesystem till programverksamhet. Folkbibliotekschefer vittnar om att Stärkta bibliotek har gjort att de sluppit säga upp personal. Om liknande anslag framöver ska bakas in i ett sektorsbidrag som kommunen förfogar över, finns risken att folkbibliotekens behov inte blir tillgodosedda, särskilt om behoven inte passar in i kultursamverkansmodellens ramar.

Kulturrådet har i rapporten Folkbibliotekens framtida behov av statliga stöd identifierat tre områden där folkbiblioteken behöver statliga stöd:

- Generella stöd som är långsiktiga och permanent
- Riktade stöd som har fokus på verksamhetsutveckling och kompetensutveckling
- Stöd till stärkt gemensam nationell infrastruktur och gemensamma digitala tjänster

Det är behov som faller utanför kultursamverkansmodellen. Om anslag till folkbiblioteken som Stärkta bibliotek i stället ska bakas in i ett generellt bidrag till kommunerna (kulturpåsen/sektorsbidragen), finns risken att folkbiblioteken, och sektorn i stort, blir utan medel de behöver.

I detta ärende har Svensk biblioteksförnings generalsekreterare Silvia Ernhagen beslutat. Lisa Gemmel har varit föredragande.

Silvia Ernhagen
Generalsekreterare
Svensk biblioteksförning